

Euro, 16. 3. 2009

Chci v Praze nobelisty

MARTIN SHABU

Jan Švejnar je přesvědčen, že kdyby zde existoval fungující think-tank, který by analyzoval ekonomické trendy, asi by předpověděl i současnou hospodářskou krizi. Organizaci tohoto typu na pomezí ekonomiky a politiky, kterou chce nyní v Česku vybudovat, připodobňuje k avantgardnímu myšlenkovému centru, jež by spolupracovalo s ekonomy ověřenými Nobelovou cenou, jako jsou Joseph Stiglitz nebo Gary Becker. Své úsilí považuje za zajímavý experiment, jenž možná ocení až příští generace.

* EURO: Přemýšlíte o založení think-tanku. S jakým cílem?

ŠVEJNAR: Chci, abychom zde měli instituci, která by propojovala naše mladé specialisty s jejich etablovanými protějšky u nás i ve světě. Abychom těžili z toho nejlepšího, co je k dispozici, a byli to schopni předat běžně vzdělanému člověku. Výstupy by se daly použít jak v občanském životě, tak v politice.

* EURO: Kdybyste měl jmenovat dvě tři osobnosti, které byste rád ve svém think-tanku viděl, kdo by to byl?

ŠVEJNAR: Já si myslím, že těch jmen může být víc. Očekávám, že všichni experti-senioři již někde mají stále závazky. My bychom je proto získávali na částečný úvazek. Mezi zahraničními jmény, která by lidé znali, uvedu z oblasti ekonomie Josepha Stiglitze nebo Garyho Beckera.

* EURO: Už jste tyto renomované myslitele s nabídkou oslovil?

ŠVEJNAR: Zatím jsem o tom s nikým nemluvil. Projekt je ještě v přípravné fázi. Jejich jména jsem zmínil pouze proto, že představují typy lidí, které bych oslovil.

* EURO: Kam byste směřoval výzkum?

ŠVEJNAR: Mělo by se jednat o několik oblastí, jež by se mohly postupně obměňovat. Jde například o energetiku a energetickou bezpečnost, životní prostředí, otázky týkající se naší role v Evropě a úlohy Evropy ve světě až po specializovanější aspekty jako jednotná evropská měna. Je potřeba získat odborníky z různých vědeckých oborů, kteří by se doplňovali, aby byl výsledek integrovaným výstupem, jenž dává člověku znalost. Tu by jednotlivec získal jen stěží díky omezenému přístupu nebo nedostatku interdisciplinárního propojení.

* EURO: V devadesátých letech jste zakládal ekonomický institut CERGE-EI. Nenaplnil snad vaše očekávání?

ŠVEJNAR: Naplnilo to zcela mé očekávání. Jakožto akademická instituce produkuje CERGE-EI hodnotné výstupy, které jsou však určeny především omezené expertní skupině. Lidé v Parlamentu mi potom říkají: „Je to sice velice kvalitní, ale my to nemůžeme dost dobře použít, protože je to často psáno vědeckým jazykem a publikuje se to v odborných časopisech.“ Onen think-tank, o němž uvažuji, by byl doplněním toho, co tady již dělají jiné vědecky založené instituce. Ideálně by měl dvojí

roli. Jednak by shromažďoval existující fakta a analýzy u nás i v zahraničí. Následně by je zpřístupnil široké veřejnosti. Tam, kde neexistují znalosti, by myšlenkové centrum disponovalo lidským kapitálem, který by požadované poznatky dokázal vytvořit.

* EURO: Jak chcete zajistit, aby nové nápady a řešení problémů získaly také své zastánce?

ŠVEJNAR: Je důležité, aby si think-tank získal ohlas a reputaci. Lidé pak budou mít zájem poznatky získávat. Jestliže bude centrum postaveno na vysoké kvalitě a velkém rozsahu, včetně propojení s dalšími think-tanky zde i ve světě, budou jeho výstupy postupně vyhledávány. Spolupracovníci včetně mě se musejí zasadit, aby vznikala debatní fóra, semináře a slyšení. Aby to nebylo pouze v Praze, ale i v ostatních krajích. Nepůjde jen o to, shromáždit poznatky. Chceme je i dobře prezentovat.

* EURO: Jak si představit konkrétní výstupy?

ŠVEJNAR: Dám vám příklad. Když jsem řídil Davidsonův institut na Michiganské univerzitě, zaměstnali jsme bývalou americkou ministryni zahraničí Madeleine Albrightovou. Přípravovali jsme s ní například veřejná slyšení v Kongresu. Vždy to bylo zaštitěno jedním důležitým kongresmanem od republikánů a demokratů. Byly to obvykle půldenní akce, kam chodili politici a jejich asistenti. Vytvářeli jsme pro slyšení také podklady – jednostránkový sumář, pětistránkové pojednání a celou studii. Tu samozřejmě politici nečetli. Jejich asistenti však ano. Stávalo se, že ten dopad na myšlení a například hospodářskou nebo zahraniční politiku byl překvapivě rychlý.

* EURO: Můžete říci, jak vypadal přesah do reálné politiky?

ŠVEJNAR: Na jednom ranním slyšení byl i Joe Biden. Večer vystupoval v celonárodní televizní stanici a vyjadřoval názory a myšlenky, které pramenily z dopolední diskuse. To je ideální případ. Kdyby think-tank začal lidem dodávat informace, které použijí, tak by to pro nás pro všechny mohlo být prospěšné.

* EURO: Zamýšlíte tedy vtáhnout do svého záměru i politiky?

ŠVEJNAR: Ano. Každý, kdo projeví zájem vytvořit debatu a přenos nápadů, je vítáný. Účelem není nahradit názory, které již existují. Spíš mi jde o to, dodat podklady, které diskusi převedou na jinou úroveň. Lidé budou brát analýzu jako základ, na nějž naroubují svůj filozofický pohled. Nebude se již například spekulovat o případných dopadech opatření x nebo y. Dopady budou spočítány v objektivní studii.

* EURO: Česká politika úzce hledí na zájmy jednotlivých stran. Myslíte si, že je tu prostor pro širší debatu?

ŠVEJNAR: V tom smyslu je důležitý důraz na otevřenost, objektivitu a nezávislost. Učinil jsem již několik kroků. Obešel jsem předsedy všech demokratických stran a vysvětlil jim svůj záměr. Dostalo se mi příslibu, že budou brát think-tank neutrálně. Nebudou si jej přisvojovat ani vystupovat proti němu.

* EURO: Jak je to s finanční soběstačností nového centra?

ŠVEJNAR: Šel jsem do toho s otevřenou myslí. Stále říkám, že uvidíme, jestli jsme pro podobný typ instituce a jeho financování dostatečně zralá společnost. Věřím, že nyní, kdy disponuji určitým společenským kapitálem a mohu získání zdrojů věnovat další úsilí, se vše ukáže. Je to svým způsobem experiment. Věřím, že se to podaří. Zároveň jsem v případě neúspěchu připraven říci, že jsem možná o deset let předběhl dobu, do které česká společnost musí teprve dožrát.

* EURO: Premiér Mirek Topolánek vytvořil v lednu speciální vládní útvar NERV pro boj s hospodářskou krizí. Jsou tam lidé, které byste si dovedl představit i ve vašem think-tanku?

ŠVEJNAR: Předně si myslím, že tito lidé jsou velice zaneprázdněni. Dovedu si však představit částečnou spolupráci, kde by mohli být užiteční spolu s dalšími. Nekoncipoval bych to tak, že by si lidé měli představit, že to budou jediné osoby z NERV či jiné instituce.

* EURO: Jak se díváte na práci NERV?

ŠVEJNAR: Je důležitá, ale vnímám to jako trochu pozdní a kusé řešení. Před rokem a půl zde byly náznaky, že finanční krize bude mít skutečně široké dopady. Americká ekonomika je v recesi už přes rok. Během své prezidentské kampaně jsem zdůrazňoval, že po mnoha bohatých a úspěšných letech se okamžitě musíme začít připravovat na horší situaci. Začínáme pozdě, ale důležité je, že se něco děje. Lidem, kteří se v té věci gratis angažují ve prospěch společnosti, je třeba poděkovat. Jaký to bude mít dopad na ekonomiku, teprve uvidíme.

* EURO: Představte si, že byste před krizí již měl svůj think-tank. Dovedl byste recesi předpovědět?

ŠVEJNAR: Já si myslím, že bychom to mohli mnohem lépe s určitou pravděpodobností předvídat. Říkali bychom: „Existuje určité nebezpečí. Připravme se na to. Zde jsou podklady.“ Ten think-tank by upozorňoval na věci s určitou mírou pravděpodobnosti.

* EURO: Myslíte si, že instituce jako Mezinárodní měnový fond a Světová banka s předpovědí krize selhaly?

ŠVEJNAR: Do určité míry obě instituce varovaly. Ne však jednotným hlasem. Byly tam mezi nimi také časové rozdíly. Je pravda, že tu byla řada varování, avšak ne tak detailních, jaká vidíme nyní.

* EURO: Jak se díváte na odpověď Evropské komise, jež se snaží zvýšit dozor nad finančními trhy?

ŠVEJNAR: Rozhodně je to potřeba. Srovnáme-li Evropu s USA, Evropa má jednotnou měnu a centrální banku, nemá už ale jednotný dozor nad bankami. Neexistuje také evropské ministerstvo financí, které by provádělo finanční politiku. Studie Jacquese de Larosi`era jde na půl cesty. Dělá pragmatické závěry. Bylo by však mnohem lepší mít jednu instituci než se snažit koordinovat 27 členských zemí. Kdyby de Larosi`ere neměl žádná omezení, šel by jistě dál. Sám prohlásil, že se snažil dělat „možné“.

* EURO: Myslíte si, že nastal čas pro razantní reformu finančních institucí?

ŠVEJNAR: Myslím si, že prvním krokem je dozor a regulace finančních trhů. Druhým krokem je navýšit příspěvky do společného rozpočtu EU, aby se mohla vykonávat skutečně celoevropská politika. Rozdíl mezi USA a EU je vidět už v přístupu k nynější hospodářské krizi. V americkém případě se jedná o plošný balíček, který bude aplikován všude stejně. V Evropě se snažíme koordinovat fiskální intervence různých států. Nikdy to nebude tak efektivní jako celoevropský přístup. Je potřeba jít dál.

* EURO: Někteří ekonomové soudí, že finanční injekce USA do vlastní ekonomiky vytvářejí bariéry obchodu.

ŠVEJNAR: Tak daleko to nejde. V balíčku původně byla určitá ochranná opatření, která připravila Sněmovna reprezentantů. Tato sporná část byla nakonec vypuštěna. Stimul by neměl

snižovat volný přístup na americký trh a míru mezinárodního obchodu. Doufám, že Evropa zůstane též otevřená.

* EURO: S čím by měli Češi oslovit ve zbývajícím předsednickém čase Evropu?

ŠVEJNAR: Měl by to být především přístup k finanční krizi a recesi. Měli bychom hrát silnou roli v koordinování příprav, aby Evropa vystupovala jednotně a podařilo se stimulovat poptávku v EU. Tady má předsednická země obrovskou zodpovědnost a Češi by se jí měli zhostit s velikou razancí.

* EURO: Jste zvyklý hodnotit studenty. Co byste dal české vládě za předsednictví v EU – prospěl, nebo neprospěl?

ŠVEJNAR: Je příliš brzo. Nejsme ještě ve zkouškovém období. Na základě dosavadních zápočtů, které máme k dispozici, bych řekl, že na funkční úrovni se zdá, že to zvládá. Stále nám tam však chybí dopad něčeho významného. To znamená nějaká rozsáhlejší práce studentů.

JAN ŠVEJNAR (56)

Vystudoval ekonomii na Cornellově a Princetonské univerzitě v USA. V devadesátých letech stál u zrodu společného pracoviště Univerzity Karlovy a Akademie věd ČR – CERGE-EI. Stal se také zakládajícím ředitelem Národohospodářského ústavu AV ČR. Od roku 1996 je profesorem Michiganské univerzity, kde řídí Centrum pro mezinárodní politiku. Působil jako ekonomický poradce prezidenta Václava Havla a řady českých i zahraničních vlád. V roce 2008 neúspěšně kandidoval na funkci prezidenta ČR.

O autorovi: MARTIN SHABU (martin.shabu@euro.cz)